

WALERY PISAREK JAKO AUTOR PRAC W ZESZYTACH PRASOZNAWCZYCH

Ryszard Filas

 orcid.org/0000-0002-9914-851X

Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej

Uniwersytet Jagielloński

ABSTRACT

Walery Pisarek's Publications in *Zeszyty Prasoznawcze*

The article presents an overview of approximately 300 publications by Walery Pisarek, which appeared in *Zeszyty Prasoznawcze* (*Media Research Issues*) over six decades (1960–2017). For most of this time, Walery Pisarek was a full-time researcher at the Press Research Centre (1962–2001), the Centre's director from 1969 to 2000, who managed the editorial office of *Zeszyty Prasoznawcze* from 1991–2012. The author of the article analyzed Professor Pisarek's dissertations and articles, but also reviews, reports and other materials published in *Zeszyty Prasoznawcze*, showing the scientific development and expanding research interests of Professor Pisarek over the years. To trace the extent of these interests, the publications' subjects were put on a timeline showing the most important stages of Walery Pisarek's career and life. His publications in *Zeszyty Prasoznawcze* were quite closely related to the Press Research Centre and the Centre's quarterly, and reflected the Professor's career and activities. He started as a linguist who studied press language, and later he covered almost all aspects of social communication during the time when he was the director of the Press Research Centre. When the Centre became a part of the Jagiellonian University, Professor Pisarek returned to sociolinguistics developing the "banner words". There is a noticeable balance between theoretical or methodological texts and those presenting the results of Walery Pisarek's empirical research, and that balance is a characteristic trait of Walery Pisarek's publications in *Zeszyty Prasoznawcze*. Walery Pisarek wrote about 90 reviews of books published in several languages, reviewed foreign academic journals, especially the American *Journalism Quarterly*, and published more than 30 reports from foreign congresses and scientific conferences organized abroad, introducing the concepts and issues discussed by world-famous media studies researchers to the Polish audience and media scholars.

Keywords: Walery Pisarek, *Zeszyty Prasoznawcze* (*Media Research Issues*), Press Research Centre in Krakow, media research, social communication, linguistics, language in the media

Uwagi wstępne

Walery Pisarek był, jak wiadomo chociażby z zamieszczonej w tym tomie pełnej bibliografii jego prac, autorem bardzo płodnym, publikującym na rozmaite tematy, w rozlicznych źródłach, i to nie tylko teksty naukowe, ale i popularyzatorskie. W biografii naukowej Walerego Pisarka dwa punkty wyróżniają się jako zdecydowanie najtrwalsze. Pierwszy to Ośrodek Badań Prasoznawczych, z którym badacz podjął współpracę już w 1958 roku (i utrzymywał ją do 2007 roku¹), etatowo związał się na blisko cztery dekady (1962–2001), a kierował nim przez ponad trzy (1969–2000). Drugi zaś to powiązany w różnych okresach mniej lub bardziej ściśle z OBP kwartalnik naukowy *Zeszyty Prasoznawcze*², z którym Walery Pisarek współpracował autorsko przez 57 lat (1960–2017)³, a przez prawie 22 lata (1991–2012⁴) był jego redaktorem naczelnym. Podejmując temat twórczości Walerego Pisarka w *Zeszytach Prasoznawczych*, spodziewamy się zatem, że to na łamach tego kwartalnika znajdziemy znaczącą część opublikowanych przez badacza prac naukowych, a także – że będą one stanowiły adekwatną reprezentację rozległości jego zainteresowań naukowych, a ponadto pokażą ich rozwój i ewolucję w korelacji do funkcji pełnionych przez Walerego Pisarka i w OBP, i w *Zeszytach*.

Na użytek tej analizy przeprowadziłem pełną inwentaryzację prac zamieszczonych w tym kwartalniku w latach 1960–2017⁵, zarówno korzystając z dostępnych (w momencie podjęcia pracy) źródeł (Bibliografia 2011; Dziki 1981; Kawka, Filas, Planeta 2016), jak i – we wszelkich wątpliwych przypadkach – dokonując kwerendy bibliotecznej i zapoznając się bezpośrednio (naocznie) z danymi publikacjami.

Ogólna struktura publikacji w biografii naukowej Walerego Pisarka

W całym badanym okresie Walery Pisarek opublikował w *Zeszytach Prasoznawczych* dokładnie 287 prac wszelkiego typu, a zatem ponad 1/3 jego dorobku naukowego i publicystycznego została utrwalona na łamach tego właśnie kwartalnika. Można powiedzieć, że *Zeszyty* odgrywały w życiu naukowym Walerego Pisarka bardzo

1 Już jako emeryt (od 2001 roku) pracował w wymiarze części etatu w Instytucie Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej (w którym OBP był katedrą kierowaną przez prof. I. Bobrowskiego, a potem przez prof. M. Kawkę). W kolejnych latach (2007–2012) pozostawał jeszcze redaktorem naczelnym *Zeszytów Prasoznawczych*.

2 Dalej będziemy używać zamiennie skróconych form *Zeszyty* bądź *ZP*.

3 Od numeru 3/1964 był członkiem Komitetu Redakcyjnego, przemianowanego wkrótce (od numeru 2–3/1966) na Kolegium Redakcyjne *Zeszytów Prasoznawczych*.

4 Do numeru 1–2 2012 roku.

5 Poprzednikiem *Zeszytów* był, jak wiadomo, ukazujący się w OBP (1958–1959) kwartalnik *Prasa Współczesna i Dawna*. Tam nie znajdujemy jednak żadnych wczesnych prac W. Pisarka, wówczas dopiero podejmującego współpracę z ówczesnym Krakowskim Ośrodkiem Badań Prasoznawczych.

ważną rolę, w pewnych okresach życia tego Autora wręcz podstawową, ale zarazem poza łamami kwartalnika pozostawił on sobie jeszcze wiele miejsca na prezentację swego dorobku i swych przemyśleń, szczególnie w czasie, gdy już przebywał na emeryturze. Ranking tych prac, wyróżnionych według typów gatunkowych, przedstawia się następująco (N = 287):

Recenzje, omówienia	138 (48,1%)
Artykuły, rozprawy	58 (20,2 %)
Inne (wstępy redakcyjne)	36 (12,5%)
Kronika naukowa, sprawozdania	31 (10,8%)
Materiały	14 (4,9%)
Nekrologi, biogram	10 (3,5%)

Z zestawienia wynika, że co czwarty tekst Walerego Pisarka w *Zeszytach* (w sumie 72 pozycje bibliograficznych – 25,1 proc. ogółu) ma postać rozprawy, artykułu bądź mniejszego „materiału”. Najobszerniejszą kategorię w tym zestawie stanowią recenzje i omówienia, których autor napisał 138, a więc blisko połowę spośród wszystkich analizowanych publikacji. Świadczy to o imponującej erudycji Walerego Pisarka. Co dziesiąty materiał (31 tekstów, tj. 10,8 proc.) ma formę sprawozdania z jakiejś imprezy naukowej (konferencji *etc.*) bądź innego typu wydarzenia z życia naukowego. Walery Pisarek był też autorem dziesięciu materiałów biograficznych, spośród których dziewięć ma postać wspomnień pośmiertnych (zarówno pracowników OBP, jak i kilku znanych w świecie współpracowników zagranicznych), a jeden jest formą uczczenia jubileuszu słynnego językoznawcy i późniejszego promotora Walerego Pisarka w przewodzie doktorskim – prof. Zenona Klemensiewicza. Osobną kategorię („inne”) stanowią odredakcyjne wstępy („Od redakcji”) otwierające większość numerów *Zeszytów Prasoznawczych* w czasach, gdy Profesor był redaktorem naczelnym kwartalnika (1991–2012); w 43 numerach znajdujemy 36 takich wstępów (drukowanych systematycznie od roku 1995).

Zanim przyjrzymy się kategoriom ważniejszym z punktu widzenia merytorycznych zainteresowań Profesora Pisarka, warto ten formalny podział rzucić na oś czasu. Spoglądając przez pryzmat kariery naukowej i związków Walerego Pisarka z Ośrodkiem i *Zeszytami*, wyróżniliśmy sześć charakterystycznych faz w Jego biografii naukowej:

Okres I: lata 1960–1966, czyli okres do uzyskania (na WSP w Katowicach) stopnia doktora nauk humanistycznych (na ten moment przypadają też początki pracy naukowej w Pracowni Językowej OBP); w tym czasie Walery Pisarek publikuje w *Zeszytach* 34 teksty (11,8 proc. ogółu), tj. średnio 4,9 w roku.

Okres II: lata 1967–1972, czyli okres do uzyskania stopnia doktora habilitowanego na Uniwersytecie Jagiellońskim; w tym czasie Walery Pisarek piastuje funkcję sekretarza naukowego OBP, a po tragicznej śmierci Ireny Tetelowskiej pełni obowiązki dyrektora tej placówki; w tym czasie zamieszcza w *ZP* 51 prac (17,8 proc.), tj. średnio 8,5 rocznie.

Okres III: lata 1973–1990, czyli tzw. złoty okres OBP, w którym Walery Pisarek jest dyrektorem OBP (instytutu resortowego koncernu RSW „Prasa–Książka–Ruch”), zostaje profesorem nadzwyczajnym (1982), a także członkiem licznych międzynarodowych gremiów medioznawczych; jest to okres płodny – publikuje w *Zeszytach* 106 prac (36,9 proc.), co oznacza 5,9 na rok.

Okres IV: lata 1991–2000 (do emerytury), czyli okres, w którym Walery Pisarek jest kierownikiem katedry Ośrodek Badań Prasoznawczych w strukturach Uniwersytetu Jagiellońskiego, uzyskuje tytuł profesora zwyczajnego oraz obejmuje kierownictwo redakcji *Zeszytów Prasoznawczych*, a zarazem mocno angażuje się w działalność organizacyjną gremiów językoznawczych; w kwartalniku publikuje 55 prac (19,2 proc.), tj. średnio w roku 5,5.

Okres V: lata 2001–2012, gdy autor jest coraz luźniej związany z OBP, a pod koniec także z UJ, ale pozostaje wciąż redaktorem naczelnym *Zeszytów Prasoznawczych*; w tym okresie zamieszcza w kwartalniku 38 prac (13,2 proc.), tj. przeciętnie 3,2 na rok.

Okres VI: lata 2013–2017, ostatnie lata życia Walerego Pisarka, gdy całkowicie pozostaje poza jakimikolwiek formalnymi związkami z OBP i *Zeszytami*; w *ZP* ukazują się już tylko 4 prace (1,4%), czyli 0,8 pracy rocznie, w tym dwa nekrologi byłych pracowników OBP.

Oczywiście wymienione fazy nie są równe pod względem liczby lat, więc bezpośrednio nie można przykładać do nich prostych (liczba, procent) wskaźników aktywności pisarskiej autora; bardziej adekwatnie wyraża to średnia liczba prac zamieszczanych na łamach kwartalnika w ciągu roku. Zgodnie z logiką kariery naukowej najpłodniejszy okazał się okres na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, a więc między doktoratem a habilitacją, gdy Walery Pisarek ogłaszał drukiem blisko 9 prac w ciągu roku (średnia 8,5). Dwa następne okresy należy także uznać za bardzo dobre (5,9 i 5,5 prac rocznie); dotyczy to zarówno osiemnastolecia po habilitacji („złoty okres OBP”), jak i ostatniej dekady XX wieku, gdy OBP był jeszcze placówką naukowo-badawczą. Także stosunkowo nieźle prezentuje się czas na starcie kariery, przed doktoratem (średnia: 4,9), co świadczy o dużej aktywności naukowo-badawczej i intelektualnej (zrecenzowane lektury) autora od początku pracy w Ośrodku.

O tym, że istnieje wyraźny związek między fazą biografii a typem materiałów zamieszczanych w *Zeszytach*, świadczą dane w tabeli 1.

Tabela 1. Udział poszczególnych typów materiałów w Zeszytach Prasoznawczych według okresów biograficznych Walerego Pisarka (dane w proc.)

Typ materiału	1960–1966	1967–1972	1973–1990	1991–2000	2001–2012	2013–2017	RAZEM
Artykuł	17,6	19,6	25,5	18,2	10,5	50,0	20,2
Materiał	0	5,9	3,8	10,9	2,6		4,9
Recenzja	76,6	64,7	48,1	34,5	21,1		48,1
Kronika	2,9	7,8	21,7	5,5	0		10,8
Nekrolog, biografia	2,9	2,0	0	10,9	0	50,0	3,5
Inne	0	0	0	20,0	65,8	0	12,5
RAZEM n =	34	51	106	55	38	4	287
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: obliczenia własne

Dane te pokazują, że Walery Pisarek w okresie trzech dekad zdobywania kolejnych stopni naukowych (1960–1990) bardzo aktywnie angażował się w działalność recenzencką, przybliżając czytelnikom kilkadziesiąt książek, w dużej mierze obcojęzycznych, oraz systematycznie omawiając zawartość roczników niektórych zagranicznych periodyków naukowych. W szczególności przed habilitacją odsetek recenzji jest bardzo wysoki (około 77 proc. przed doktoratem, 65 proc. – po). Po zmianie statusu i OBP, i *Zeszytów* (w których dział recenzyjny znacznie „chudnie”, a pismo ukazuje się *de facto* jako półrocznik) udział recenzji w strukturze twórczości pisarskiej wyraźnie się obniża (do około 35 proc. w ostatniej dekadzie XX wieku i 21 proc. na początku XXI wieku). W ostatnich latach nie pojawił się już w *ZP* żaden tekst tego typu.

W skali przeszło półwiecza współpracy Walerego Pisarka z *Zeszytami* najbardziej stabilnym elementem były artykuły i rozprawy naukowe. Szczególnie do końca XX wieku ich udział w całej twórczości *Zeszytowej* oscylował wokół 20 procent (najwięcej, bo 25,5 proc. – w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku). Zwłaszcza po doktoracie i bezpośrednio po habilitacji autor ten dostarczał średnio rocznie 1,5–1,7 artykułu. Jeśli doliczyć teksty zakwalifikowane jako „materiał”, to te wskaźniki wyniosą odpowiednio 2,2 (lata 1967–1972) oraz 1,7 (lata 1973–1990); podobny wskaźnik mamy za lata dziewięćdziesiąte (1,7). Po przejściu na emeryturę Walery Pisarek publikował na łamach *Zeszytów* już stosunkowo niewiele tekstów merytorycznych (0,42 rocznie), co nie tyle świadczy o spadku aktywności pisarskiej, ile raczej o przeniesieniu zainteresowań na inne obszary badawcze (zwłaszcza językoznawstwo i popularyzację polszczyzny) oraz na inne formy ich uzewnętrznienia (książki, inne periodyki, pisma publicystyczne). Wysoki po roku 2000 odsetek tekstów „innych” (czyli wstępów do poszczególnych numerów *ZP*) świadczy o koncentracji na obowiązkach redakcyjnych (wykonywanych całkowicie społecznie), ale również o przeniesieniu aktywności naukowej na inne,

niepraszownicze zagadnienia. Te domysły spróbujemy skonfrontować z dalszym materiałem empirycznym.

Na uwagę zasługuje też kategoria „kronika naukowa”, gdyż jest ona, jak się wydaje, najściślej skorelowana z rolami społecznymi podejmowanymi przez Walerego Pisarkę, w szczególności – w okresie kierowania OBP w czasach RSW. To właśnie w tym okresie (1973–1990) znajdujemy na łamach *Zeszytów* ponad 20 proc. (tzn. 24 na ogółem 106 publikacji wszelkich typów) tekstów będących przeważnie sprawozdaniami z udziału autora w licznych konferencjach i kongresach, głównie międzynarodowych z racji sprawowania funkcji w gremiach kierowniczych m.in. AIERI. Wcześniej i później takie materiały się pojawiały (zwłaszcza po doktoracie), ale jednak dość incydentalnie (3–8 proc.).

Językoznawca czy prasoznawca?

W różnych pośmiertnych analizach dorobku naukowego Walerego Pisarkę można spotkać takie oto pytanie: kim był (kim czuł się) bardziej – językoznawcą czy prasoznawcą (dziś powiedzielibyśmy: medioznawcą⁶)? W odniesieniu do funkcji społecznych pełnionych w czasie zawodowej pracy w Ośrodku Badań Prasoznawczych, a więc w ciągu czterech dekad do końca XX wieku, był Walery Pisarek raczej prasoznawcą badającym ze szczególnym upodobaniem język prasy (mediów). Po roku 2000 wrócił głównie do swej pierwszej (czy może prawdziwej) miłości, czyli językoznawstwa i popularyzacji polszczyzny, choć można się doszukiwać symptomów tego zwrotu już dekadę wcześniej, po przejściu OBP pod skrzydła Uniwersytetu Jagiellońskiego i podjęciu przez Walerego Pisarkę obowiązków w gremiach językoznawczych oraz zaangażowaniu w przygotowanie ustawy o języku polskim. Stawiamy hipotezę, że intensywność i charakter publikacji w *Zeszytach* dobrze odzwierciedla ten zwrot, choć oczywiście nie możemy tu całościowo potraktować dorobku Walerego Pisarkę (nie uwzględniamy prac drukowanych gdzie indziej).

6 W. Pisarek, odwołując się do definicji „prasy” zamieszczonej w ustawie Prawo prasowe, uważał zawsze, że termin ten obejmuje wszelkie media, a więc i prasoznawstwo można odnosić do badania mediów elektronicznych, także internetowych.

Tabela 2. Liczba i struktura procentowa prac językoznawczych wśród ogółu prac zamieszczonych w *Zeszytach Prasoznawczych*

Typ (nachylenie tematyczne)	Gatunek materiału						RAZEM
	artykuł	materiał	recenzja	kronika	biograficzny	inny	
Językoznawcze	20 34,5	3 21,4	24 17,4	2 6,5	1 10,0	0	49 17,1
Miedioznawcze	38 65,5	11 78,6	112 81,2	29 93,5	9 90,0	36 100,0	236 82,2
Inne			2 1,4				2 0,7
RAZEM n =	58 100,0	14 100,0	138 100,0	31 100,0	10 100,0	36 100,0	287 100,0

Źródło: obliczenia własne

W dorobku pisarskim Walerego Pisarka opublikowanym w *Zeszytach* teksty mieszczące się tematycznie w dziedzinie językoznawstwa stanowią zaledwie kilkanaście procent (49 na 287, tj. 17,1 proc.). W tej liczbie znajdujemy 20 artykułów i 3 materiały (łącznie na 72, tj. 32% wszystkich tekstów naukowych), a także 23 recenzje prac językoznawczych (na 138 recenzji w ogóle, tj. 17,4 proc.), a ponadto dwa (na 31 ogółem) sprawozdania z konferencji o tym profilu oraz biogram jubileuszowy językoznawcy prof. Z. Klemensiewicza⁷ (w numerze 4/1961).

Oczywiście istnieje wyraźny związek publikacji językoznawczych z okresem biograficznym, w którym uwydatnione są funkcje społeczne pełnione przez Autora w OBP. Stąd najwięcej publikacji z tego obszaru badawczego znajdujemy w *ZP* w pierwszych kilkunastu latach kariery Walerego Pisarka – przed doktoratem (6 artykułów i 15 recenzji) i przed habilitacją (4 artykuły i 4 recenzje). W tym czasie, przypomnijmy, Walery Pisarek kierował Pracownią Językową OBP (zlikwidowaną po roku 1972, po reorganizacji Ośrodka), a liczne lektury zagranicznych autorów uprzyściplniał w postaci recenzji w *Zeszytach*. Do spraw językowych powrócił Profesor po latach, w szczególności rozwijając w latach dziewięćdziesiątych i na przełomie wieków swą koncepcję słów sztandarowych (w sumie 5 artykułów i 2 materiały oraz 3 recenzje).

⁷ Prof. dr Zenon Klemensiewicz został później przewodniczącym Rady Naukowej OBP i funkcję tę pełnił aż do tragicznej śmierci w 1969 roku. Był też od numeru 2–3 1966 członkiem Rady Redakcyjnej *Zeszytów Prasoznawczych*.

Imponująca rozległość zainteresowań

Wraz z objęciem kierownictwa OBP, szczególnie po habilitacji⁸, Walery Pisarek znacznie rozszerzył pole zainteresowań na inne (niż język prasy) obszary badań prasoznawczych, ogarniając w zasadzie wszystkie ich sfery. Można to przeanalizować, gdy posłużymy się schematem zakotwiczonym w ogniwach łańcucha komunikacyjnego Harolda D. Lasswella. Wedle tej formuły przeorganizowano zresztą Ośrodek w latach siedemdziesiątych XX wieku. Okazuje się, że Walery Pisarek na łamach *Zeszytów* zajmował się zarówno tym, co mieści się w obszarze działań „nadawcy” i „otoczenia medialnego” (system medialny jako taki, otoczenie polityczne, prawne i organizacyjno-instytucjonalne), w obszarze oferty medialnej i przekazu, jak też w obszarze odbioru, a zwłaszcza społecznego wpływu mediów. Tylko nieliczne prace (w sumie 6 na 72 artykuły i materiały) wykraczają poza ten schemat, kierując uwagę na badania świadomości kulturalnej społeczeństwa polskiego (prowadzone zresztą z pozycji językoznawcy).

Otoczenie medialne i nadawca

27 tekstów na 72 (tj. 37,5 proc.) mieści się w tym obszarze, co oznacza, że zagadnienia szeroko pojmowanego systemu mediów przykuwały wielką uwagę autora. Rozkładała się ona bardzo równomiernie pomiędzy trzy sfery zagadnień: zmiany systemu komunikowania społecznego i jego transformacja w okresie kilku ostatnich dekad (8 artykułów), otoczenie polityczne i prawne komunikowania (8) oraz organizacje badawcze i badania nad mediami (8), a ponadto – zawód dziennikarski (2 teksty) i organizacja kolportażu (1).

W ciągu prawie czterech dekad śledził Walery Pisarek uważnie to, co dzieje się z mediami masowymi w ogóle, poczynając od rozpraw teoretycznych „Prasa, radio i telewizja, podział pracy” (2/1976), „Prasa wobec wyzwania nowych mediów” (4/1988), „Transformacje komunikacji społecznej w drugiej połowie XX wieku” (1–2/2004) po „Past Challenges to Journalism: Great Ideas of the Seventies and Eighties Revised” (2/2013). Natomiast cztery inne teksty mają charakter empiryczny, pochodzą bowiem z raportów OBP poświęconych przemianom komunikacji społecznej w Polsce w latach siedemdziesiątych. Są to: „Podsumowanie” raportu za lata siedemdziesiąte (nr 1/1981), omówienie – w formie artykułu w *ZP* – raportu o stanie komunikacji publicznej w Polsce 1980–1981 (nr 3/1982)⁹, a wreszcie dwa rozdziały w raporcie nt. komunikacji masowej w latach osiemdziesiątych (nr 1–2/1991): „Stare i nowe media na światowej scenie” oraz „Podsumowanie”.

⁸ W latach 1969–1972, po śmierci Ireny Tetelowskiej, ówczesny dr Walery Pisarek pełnił obowiązki dyrektora OBP.

⁹ Pełna wersja tego raportu ukazała się dopiero w XXI wieku. Zob. „Raport o stanie komunikacji społecznej w Polsce, sierpień 1980–13 grudnia 1981” (redakcja i współautorstwo). Kraków 2007.

Równie wiele uwagi poświęcał Autor otoczeniu prawnemu i politycznemu komunikowania masowego. Miał na uwadze aspekty międzynarodowe: „Deklaracja UNESCO w sprawie mediów w zwierniku prasy krajów socjalistycznych” (nr 4/1980); „Komunikowanie masowe w świetle dokumentów międzynarodowych” (nr 1/1981), jak i komunikowanie w Polsce w latach osiemdziesiątych (trzy inne rozdziały¹⁰ we wspomnianym wyżej raporcie, nr 1–2/1991). Po 1989 roku Walery Pisarek powracał do kwestii prawnoprasowych („Czy potrzebujemy Rady Prasowej”, nr 3–4/1992) w aspekcie wolności słowa („Wolność słowa a wolność prasy”, nr 1–2/2002) i walki o czystą polszczyznę („Język, państwo, prawo”, nr 3–4/2002).

Trzecią grupę tekstów tworzą prace poświęcone sferze instytucjonalnej badań nad mediami. Znajdujemy tu zarówno teoretyczne i metodologiczne odniesienia do peerelowskich warunków ustrojowych („Lenin – Prekursor socjalistycznego prasoznawstwa”, nr 1/1970; „Marksistowsko-leninowska teoria i metodologia badań prasoznawczych. Zasady i dyrektywy”, nr 4/1976), jak i ważne rozprawy o podstawach badań medioznawczych („Prasoznawstwo polskie – tradycje, dorobek, perspektywy”¹¹, nr 3/1974; „Współczesne orientacje i kierunki badań nad komunikowaniem masowym”, nr 2/1984; „Badania nad komunikowaniem masowym w RFN i Berlinie Zachodnim”, nr 4/1974). Dwa teksty dotyczą OBP jako placówki badawczej: manifest programowy „Założenia teoretyczno-metodologiczne Ośrodka Badań Prasoznawczych w Krakowie” (nr 1/1972) oraz rozliczeniowy „Ośrodek Badań Prasoznawczych jako fenomen” (nr 1/2017 – ostatni tekst Profesora w *Zeszytach*). Doliczamy tu także tekst informujący o koncepcji „Encyklopedii prasy” projektowanej w kręgu OBP u progu lat siedemdziesiątych („Powstaje encyklopedia prasowo-wydawnicza”, nr 2/1967), w zespole programowym której Walery Pisarek odgrywał ważną rolę¹².

Prace dotyczące „nadawcy” uzupełniają dwa artykuły empiryczne dotyczące badań nad zawodem dziennikarza: „Zaufanie do dziennikarzy i prasy” (nr 4/1984) oraz „Kwalifikacje dziennikarzy w opinii redaktorów naczelnych” (nr 1–2/1995). Ponadto Walery Pisarek wypowiedział się (współ z J. Grzybczakiem, nr 3–4/1996) na temat systemu kolportażu: „Kolportaż prasy w Europie Zachodniej (na przykładzie Francji i Niemiec)”, wpisując się w nurt dyskusji prowadzonych w naszym kraju w latach dziewięćdziesiątych.

¹⁰ Były to: (I) „Tło polityczne: od Breżniewa, Cartera i Kani do Gorbaczowa, Busha i Mazowieckiego”; (IV) „Polityka informacyjna”; (V) „Uwarunkowania prawne”.

¹¹ Artykuł napisany wspólnie z Pawłem Dubielem i Tomaszem Gobanem-Klasem.

¹² Ostatecznie „Encyklopedia wiedzy o prasie” ukazała się (pod redakcją Juliana Maślanki) po latach, w Ossolineum w roku 1976.

Oferta medialna i przekaz

Na początku swej kariery naukowej w Ośrodku Walery Pisarek przez wiele lat występował na łamach *Zeszytów Prasoznawczych* najczęściej, jak pamiętamy, w roli językoznawcy. Złożyło się na to 15 artykułów i 3 materiały (w sumie 18 prac, w tym po roku 1973 już tylko kilka). W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych interesował się też ofertą medialną (7 tekstów), czasami zabierał głos na tematy genologiczne (3 prace), a także pisał o zawartości przekazów medialnych (4 prace). W sumie w tej grupie mieszczą się 32 artykuły i materiały (na 72).

Zainteresowania Walerego Pisarka ofertą mediów były dość zróżnicowane. Podróże naukowe i lektura źródeł zagranicznych przyniosły urozmaicenie ówczesnych prac językoznawczych o doniesienia dotyczące mediów z innych krajów: „Wiedza o prasie w Jugosławii” (nr 1/1967); „Wiedza o prasie na Węgrzech” (nr 4/1967), w tym teksty o zjawiskach nowych i w PRL mało znanych – o zachodniej prasie bezpłatnej („Periodyczne wydawnictwa darmowe”, nr 4/1970) oraz o rozwoju nowych form telewizji („Telewizja kablowa w zachodniej Europie. Stan w roku 1977”; nr 1/1978) czy w ogóle o mediach amerykańskich lat siedemdziesiątych („Widziane i słyszane w USA”, nr 4/1978). Podsumowaniem badań empirycznych był tekst o swoistym zjawisku tamtych czasów w Polsce, jakim była prasa zakładowa („Raport o prasie zakładowej”, nr 1/1978)¹³. Badacz podjął także rozważania nad przyszłością oferty prasowej („Jutro naszej prasy – kwestią wyboru”, nr 3/1971).

Jak wspomniano, prace, w których Walery Pisarek interesował się głównie językiem prasy, powstawały w latach sześćdziesiątych i na początku kolejnej dekady. Dorobek w tym zakresie kompetentnie ocenia w tym tomie Małgorzata Kita (2019), analizował to również wnikliwie Maciej Kawka (2016, s. 194–198), zatem ograniczymy się do enumeracji wątków. W tym okresie Walery Pisarek publikuje 3 teksty o charakterze metodologicznym: programowy i zarazem debiutancki artykuł „O metodologii badań nad językiem polskiej prasy” (nr 5–6/1960) oraz dekadę późniejsze „Jak mierzyć zrozumiałość tekstu” (nr 4/1969) i „Mierzenie stylistycznej i emotywniej wartości słownictwa” (nr 2/1971). Większość ówczesnych prac mieści się w ramach lingwistyki stosowanej. „Powstają wtedy teksty dotyczące poprawności językowej, kultury języka w zakresie słownictwa, zrozumiałości, stylistyki (mierzenie emocji)...” (Kawka 2016: 194). Mowa tu o takich pracach, jak: „Uwagi o językowej sprawności *Trybuny Robotniczej*” (nr 4/1963; wspólnie z M. Kniaginiową), „Nagłówki wiadomości w dziennikach” (nr 1/1965), „Słownictwo języka współczesnej informacji prasowej” (nr 3/1965), „Recepty na zrozumiałość wypowiedzi” (nr 2–3/1966), „Słownictwo oceniające w recenzjach” (nr 1/1969), „O słownictwie reportażu – banalnie i niebanalnie” (nr 2/1969), „Perswazyjność języka w polemikach prasowych” (nr 4/1973). Dwa artykuły ukazały się w specjalnym wydaniu anglojęzycznym *Zeszytów Prasoznawczych* (1971/1972), dziesięciolecie działalności naukowej Ośrodka: „The Language of the Press?” oraz „The Linguistic Form of Text and the Effectiveness of Influence Exerted by Press”. Z tego pierwszego okresu

¹³ Współautorami byli Andrzej Skowroński i Adam Świda.

odnotujmy jeszcze swego rodzaju felieton dotyczący lansowanego wówczas słowa „publikatory”: „W sprawie «publikatorów»” (nr 1/1973).

Zainteresowania językiem mediów powracają u progu lat dziewięćdziesiątych, gdy Walery Pisarek skrupulatnie analizuje język (słownictwo, składnię, kluczowe symbole¹⁴) przemówień telewizyjnych na otwarciu obrad Okrągłego Stołu („Inauguracja Okrągłego Stołu jako akt medialnej komunikacji politycznej”, nr 4/1989), język rozkwitającej właśnie reklamy („Słowa na usługach reklamy w Polsce (1962–1993)”, nr 3–4/1993) czy też drukuje referat o nowej retoryce („Retoryki dziś w Polsce”, nr 3–4/1999).

Incydentalnie znajdujemy też w ZP wypowiedzi Walerego Pisarka dotyczące zagadnień genologicznych. W latach siedemdziesiątych bierze udział w dyskusji na temat gatunków telewizyjnych („Typologia programów telewizyjnych”, nr 1/1974) i następnie publikuje tekst polemiczny („Odpowiedź Jackowi Wodzowi”, nr 3/1974). Dwie dekady później znajdujemy materiał (wielce użyteczny) poświęcony gatunkom wypowiedzi prasowej („Gatunek dziennikarski: informacja prasowa”, nr 3–4/1993); jest to przedruk ekspertyzy przygotowanej na użytek procesu sądowego o prawa autorskie.

Walery Pisarek jest kontynuatorem pionierskich prac swej poprzedniczki (w roli dyrektora OBP) Ireny Tetelowskiej nad włączeniem do warsztatu badawczego w Polsce metody analizy zawartości jako swoistej i podstawowej w warsztacie prasoznawcy. W *Zeszytach* ogłasza drukiem tylko jeden artykuł teoretyczny pt. „Analiza zawartości prasy: drogi rozwoju” (nr 2/1983)¹⁵. Natomiast już wcześniej („Wydarzenia bydgoskie w relacjach prasowych”, nr 4/1981)¹⁶ i w późniejszych latach znajdujemy kilka prac wykorzystujących tę metodę dla potrzeb analiz medioznawczych („Obraz ZSRR i Niemiec w polskiej prasie 1991”, nr 3–4/1991; „Notatki z badań prezydenckiej kampanii wyborczej 1985”, nr 3–4/1998).

Odbiór – społeczne oddziaływanie mediów

Walery Pisarek nie prowadził osobiście badań czytelnictwa prasy ani też odbioru mediów elektronicznych. Natomiast żywo interesował się w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych wpływami mediów na społeczeństwo, skutkami ich oddziaływania. Na łamach *Zeszytów* znajdujemy 7 takich prac z lat 1973–1989, a więc z czasów, gdy kierował OBP działającym pod szyldem RSW (co może być efektem podejmowanych przez Ośrodek tematów badawczych na zlecenie koncernu). Spektrum tych zainteresowań było dość rozległe. Znajdujemy tu wprawdzie teoretyczne rozważania dotyczące edukacyjnej roli prasy („Wychowawcza i oświatowa rola prasy”, nr 3/1973), w tym w aspekcie językowym („Czynniki językowe socjalizacyjnej

14 Tu pojawiają się po raz pierwszy „pojęcia flagowe” – przyszłe „słowa sztandarowe”, których badaniu poświęci autor całą kolejną dekadę.

15 W tym roku ukazuje się jego książka „Analiza zawartości prasy” (Pisarek 1983).

16 Wspólnie z Władysławem Tyrańskim.

funkcji prasy”, nr 4/1975). U schyłku tzw. epoki Gierkowskiej przedmiotem zainteresowań był wpływ mediów na nastroje społeczne („Rola prasy, radia i telewizji w kształtowaniu nastrojów społecznych”, nr 2/1980¹⁷; „Prasa a nastroje społeczne lat siedemdziesiątych”, nr 2/1981), a ich ukoronowaniem jest rozdział „Skutki działania mediów” w raporcie bilansującym komunikowanie masowe w Polsce w latach siedemdziesiątych (nr 1/1981). Natomiast w drugiej połowie lat osiemdziesiątych Walery Pisarek zajmował się oddziaływaniem mediów na świadomość kulturalną („Miejsce mediów w wyobrażeniach kultury narodowej”, nr 3/1986) czy ich użytecznością w upowszechnianiu wiedzy naukowej („Media masowe wobec upowszechniania nauki”, nr 1/1989).

Inne tematy bez wyraźnego związku z mediami masowymi (świadomość społeczna, świadomość kulturalna)

Walery Pisarek przez ćwierć wieku wypowiadał się na temat kształtu świadomości społecznej Polaków, czego dowody znajdujemy m.in. w siedmiu pracach opublikowanych w ZP. Dwie z nich dotyczyły wyników badań świadomości kulturalnej Polaków („Wyobrażenia o polskich typach regionalnych”, nr 1/1975; „Obce kultury w świadomości Polaków '89”, nr 2–4/1990). Po przełomie politycznym 1989 roku Walery Pisarek opracował narzędzie do pomiaru świadomości politycznej Polaków („Pięciodymiarowy model świadomości społecznej”, nr 1–2/1992). Szczególną uwagę poświęcał badaniom nad systemem wartości Polaków przy pomocy autorskiej koncepcji „słów sztandarowych” (3 artykuły), która dojrzewała od wczesnych lat dziewięćdziesiątych („Współczesne słowa sztandarowe w Polsce i ich publiczność”, nr 1–2/1992), aby w pełni rozkwitnąć na przełomie wieków („Polskie słowa sztandarowe i ich publiczność: lata dziewięćdziesiąte”, nr 3–4/2000; „Słowa sztandarowe czytelników różnych gazet i czasopism”, nr 1–2/2001; „Słownik wyrazów ważnych na tle innych słowników”, nr 3–4/2001)¹⁸. Ta koncepcja, opracowana z pozycji socjolingwistyki, będzie przedmiotem odrębnego rozdziału (Kołodziej 2019).

Teoretyk, metodolog czy empiryk?

Odpowiedź na tak postawione pytanie nie jest prosta, gdyż nie wszystkie teksty (mowa o – przypomnijmy – 72 artykułach i materiałach) da się zakwalifikować w sposób jednoznaczny. 32 teksty traktujemy jako empiryczne (stanowiące głównie relację z jakichś badań, choć nie są one oczywiście pozbawione wprowadzenia teoretycznego), co stanowi 44,4 proc. ogółu branych tu pod uwagę. Nieco mniej, bo 28 tekstów (czyli 38,9 proc.), ma charakter wyraźnie teoretyczny, a ponadto

¹⁷ Współautorami artykułu byli Tomasz Goban-Klas, Jerzy Mikułowski Pomorski oraz Zbigniew Nęcki.

¹⁸ Plonem była książka: zob. Pisarek 2002.

trzy – metodologiczny (stanowią opis metody badawczej i sposobu jej aplikacji; rzecz dotyczy prac z wczesnego okresu twórczości naukowej Walerego Pisarka, gdy zajmował się np. mierzeniem zrozumiałości tekstów wg Flescha, przybliżaniem metody Osgooda *etc.*). W sumie więc prace, w których autor nie prowadził analizy wyników własnych badań, lecz rozważał pewne kwestie teoretyczne lub metodologiczne, wliczając jeszcze kolejne trzy „pograniczne” (teoretyczno-metodologiczne), stanowiły nieco ponad 47 proc. Z drugiej strony znajdujemy też prace mieszane, teoretyczno-empiryczne; dotyczy to zwłaszcza artykułów i materiałów z przełomu wieków, w których Walery Pisarek przedstawia kolejną wersję (kolejne przybliżenie) rozwijanej nieustannie koncepcji „słów sztandarowych” wraz z prezentacją wyników kolejnych badań. W dorobku badacza znajdujemy trzy tego typu teksty, zatem o empirię zahaczało łącznie 35 (48,6 proc.) prac. Pozostałe to teksty zorientowane na praktykę warsztatową dziennikarza bądź kogoś zainteresowanego rozróżnianiem gatunków informacyjnych od publicystycznych w sporze o prawa autorskie (ekspertyza na użytek sądu). Ogólnie powiemy, że w twórczości naukowej Walerego Pisarka trudno byłoby przeszacować któryś z tych wątków: pozostawał praktycznie na równi teoretykiem, czasami rozwiązującym problemy metodologiczne językoznawstwa, jak i sprawnym warsztatowo empirykiem, przybliżającym wyniki swoich badań. Czasami, choć sporadycznie, interesowała go aplikacja rozstrzygnięć naukowych dla potrzeb warsztatu ludzi zajmujących się mediami masowymi.

Działalność recenzencka, czyli imponująca erudycja

Wśród 138 recenzji i omówień, które Walery Pisarek zamieścił w ciągu półwiecza (1960–2010) w *Zeszytach Prasoznawczych*, przeważająca część (90, tzn. 65,2 proc.) dotyczyła książek, natomiast 48 pozycji (34,8 proc.) to omówienia zagranicznych periodyków medioznawczych. Już te liczby sugerują, że autor tych prac był człowiekiem niezmiernie pracowitym, o imponującej erudycji.

Jeśli chodzi o omówienia publikacji w czasopiśmiennictwie z dziedziny mediów i komunikacji społecznej¹⁹, to robi wrażenie przede wszystkim liczba tytułów, którym Walery Pisarek poświęcał swą uwagę: było ich bowiem 14, wydawanych po równo na Zachodzie (7), jak i w Europie Centralnej i Wschodniej (7). Jednakże w większości przypadków autor ten zajmował się ich profilem i zawartością incydentalnie, tzn. przedstawiając treść pojedynczych numerów czy poprzestając na dwóch–trzech takich omówieniach²⁰. Najliczniej takie przypadki spotykamy na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, gdy Walery Pisarek przybliżył polskiemu czytelnikowi

¹⁹ Tylko tego typu profil tematyczny był uwzględniany w publikacjach na łamach *ZP*.

²⁰ W *Zeszytach* obowiązywał od lat siedemdziesiątych podział pracy: poszczególne tytuły miały zwykle swoich stałych „opiekunów”, co tłumaczy te incydentalne wystąpienia W. Pisarka w roli recenzenta większości z nich w czasach nieco wcześniejszych.

zawartość rosyjskiego *Wiestnika Moskowskiego Uniwersytetu* „*Żurnalistika*” (1967)²¹, czeskiego *Novinarstva* (1968, 1970), słowackiego organu *Otazky Zurnalistiky* (1969), francuskiej *Gazette* (1968, 1970), skandynawskiego *Nordicom* (1973), anglosaskich periodyków *International Review of Journalism* (1968), *Communication Research* (1975) czy *Journal of Communication* (dwukrotnie 1975), a wreszcie niemieckojęzycznych *Internationale Zeitschrift für Kommunikationsforschung* (1976) czy znacznie później – *Publizistik* (1994 i dwukrotnie 2003). W latach dziewięćdziesiątych autor ten odnotowuje pojawienie się nowych periodyków – rosyjskiego *Javnost/The Public* (1995) oraz *Transparent* (1994). W przeciwieństwie do powyższych, raczej incydentalnych przypadków, jednym periodykiem o światowej sławie, którym zajmował się Walery Pisarek przez ponad dwie dekady (w *Zeszytach* od roku 1966 do 1985), był *Journalism Quarterly*, omawiany systematycznie, a po raz ostatni w roku 1989 (przedstawiono zawartość numeru 3 wiosna–lato 1988). Dane te pokazują także rozległe kompetencje autora recenzji w zakresie znajomości języków obcych.

Ogólny obraz działalności recenzenckiej Walerego Pisarka na łamach *Zeszytów Prasoznawczych* obrazuje tabela 3.

Tabela 3. Liczba i struktura procentowa recenzji zamieszczonych w *Zeszytach Prasoznawczych* w różnych okresach biograficznych Walerego Pisarka

Typ recenzji	1960–1966	1967–1972	1973–1990	1991–2000	2001–2012	2013–2017	RAZEM
Periodyki naukowe	1 3,8	15 45,5	27 51,9	3 15,8	2 25,0		48 34,8
Książki obcojęzyczne	15 57,7	17 51,5	21 40,4	3 15,8	2 25,0		58 42,0
Książki polskojęzyczne	10 38,5	1 3,0	4 7,7	13 68,4	4 50,0		32 23,2
OGÓŁEM	26 100,0	33 100,0	52 100,0	19 100,0	8 100,0	0	138 100,0
Średnio w roku	3,71	5,5	2,89	1,9	0,66	0	2,38

Źródło: obliczenia własne

Jak już wiemy, większość (około 2/3) spośród 138 recenzji zamieszczonych przez tego autora w *ZP* dotyczyła publikacji książkowych. Zdominowały one tę część twórczości Walerego Pisarka na samym początku kariery naukowej (przed doktoratem), a także w czasach uniwersyteckich – w latach dziewięćdziesiątych (okres kierowania OBP UJ) oraz na emeryturze, gdy autor w niewielkim już stopniu zajmował się omówieniami periodyków naukowych. Najlepiej pokazuje to średnia liczba recenzji w ciągu roku obliczona dla poszczególnych okresów w biografii naukowej autora. Jest ona szczególnie imponująca w okresie przed habilitacją (1967–1972), osiągając wartość 5,5, choć już wcześniej była wysoka (3,71 w siedmioletnim okresie 1960–1966),

²¹ Zwykle lub często omawiano w *ZP* po kilka numerów; rok w nawiasie oznacza tu rok zamieszczenia recenzji w *Zeszytach*, a nie rocznik recenzowanego czasopisma.

co oznaczało, że prawie w każdym numerze *Zeszyty* zamieszczały jakąś tego typu pracę Walerego Pisarka. Ten wskaźnik nieco się obniżył (do 2,89) w „złotym okresie OBP”, gdy autor (jako dyrektor OBP) publikował wiele artykułów, a także materiałów kronikarskich z imprez naukowych na świecie.

Pierwszy okres działalności Walerego Pisarka w Ośrodku i jego obecności jako autora w *ZP* (1960–66) dostarczył w ogóle największą liczbę recenzji książkowych (25 na 26 ogółem), w tym 15 dotyczyło pozycji anglo-, francusko-, niemiecko-, a także czeskojęzycznych. Ówczesny magister Pisarek czytał dużo i upubliczniał swą erudycję. Lektury wyraźnie wiązały się z tematem doktoratu (nagłówki w prasie) i pierwszymi zadaniami badawczymi w OBP (język prasy, słownictwo, zrozumiałość tekstów, język reklamy).

Po uzyskaniu doktoratu a potem habilitacji Walery Pisarek znaczną część uwagi (około połowę prac publikowanych w roli recenzenta) poświęca periodykom naukowym (w szczególności – jak wiemy – *Journalism Quarterly*), ale liczba recenzowanych książek nie maleje, zmienia się natomiast ich struktura: prace wydane w języku polskim stanowią raczej wyjątek, a główny obszar zainteresowania to dzieła wydane za granicą; stanowią one odpowiednio 17 (tj. 51,5 proc. ogółu recenzji) w sześciolecu przed habilitacją (1967–72) oraz 21 pozycji (40,4 proc. recenzji w tym okresie) – w osiemnastolecu 1973–1990. W tym wcześniejszym okresie ówczesny dr Pisarek wykazuje zainteresowanie lekturą prac językoznawczych i psycholingwistycznych (np. „Psycholinguistics” pod red. C. Osgooda i T.A. Sebecka, nr 2/1967), ale także sprawami wydawniczymi i dziennikarstwem, zagadnieniami perswazji i propagandy (np. omawia głośną naówczas książkę M. Szulczewskiego „Propaganda polityczna”, nr 1/1972; amerykańską „Persuasion” K.E. Andersena, nr 4/1972), a także rozwojem mediów masowych (np. wnikliwa recenzja słynnej pracy M. McLuhana „Understanding Media”, nr 1/1967). Już jako docent (a od 1982 roku profesor) Pisarek coraz częściej śledzi prace medioznawcze (np. „The Information Machines” B.H. Bagdikiana, nr 1/1974; „Comparative Mass Media Systems” L.J. Martina i A.G. Chaudhary’ego, nr 1/1988; „Badanie komunikowania masowego” J. Mikułowskiego Pomorskiego, nr 2/1981) i związane z komunikowaniem międzynarodowym (np. tekst J.D. Hallorana „The Problems We Face”, nr 3/1975). Interesuje się nowymi (naówczas) mediami, stąd kilka recenzji dotyczy prac poświęconych telewizji kablowej na świecie (np. w numerze 1/1976) czy japońskimi badaniami nad masowym komunikowaniem (nr 1/1976).

W latach dziewięćdziesiątych, już w roli kierownika OBP UJ, Walery Pisarek publikuje mniej recenzji (w sumie 19), a zdecydowana ich większość tym razem dotyczy książek czołowych polskich medioznawców (M. Mrozowskiego, nr 3–4/1992; J. Adamowskiego, nr 3–4/1998; T. Kowalskiego, nr 3–4/1998; T. Gobana-Klasa, nr 3–4/1999). Jest miejsce na kwestie etyki dziennikarskiej (praca B. Golki i B. Michalskiego, nr 3–4/1991) i wolności słowa w Europie Zachodniej (książka R. Bartoszcze, nr 1–2/1996), a także na prace historyczne („Dzieje cenzury w Polsce do 1918 roku”, nr 3–4/1993; „Język propagandy politycznej w prasie 1918–1923”, nr 1–2/1995). W swych recenzjach nielicznych publikacji zagranicznych nie pominął fundamentalnej pracy Winfrieda Schulza „Politische Kommunikation” (nr 1–2/1998).

To tylko niektóre przykłady zainteresowań Walerego Pisarka z końca XX wieku. Na początku XXI wieku znajdujemy już tylko 8 recenzji, w tym połowa (4) dotyczy prac wydanych w naszym kraju, jak np. „Język – wartości – polityka” pod red. J. Bartmińskiego (nr 3–4/2006) czy ostatnia „Na rynku wartości” J. Jastrzębskiego (nr 1–2/2010).

Rankingi cytawalności

Czy Walery Pisarek należał do najbardziej płodnych autorów w trakcie sześćdziesięcioletniej obecności *Zeszytów Prasoznawczych* na polskim rynku periodyków naukowych? Przytoczone poprzednio liczby sugerują, że tak. Z pewnością zaliczał się do autorów najczęściej publikujących różnego typu prace na łamach kwartalnika. I był najczęściej wymieniany, a jego teksty – najczęściej cytowane. Badał to (dla okresu 1958–2013) kilka lat temu Paweł Płaneta (2016). Poniżej wykorzystamy fragmenty jego analizy²².

Nazwisko Walerego Pisarka znajduje się w czołówce autorów pojawiających się na łamach *Zeszytów*; wymieniane jest około 2 tys. razy²³ i to równomiernie we wszystkich okresach działalności ZP. Także w tekstach anglojęzycznych streszczeń artykułów w kwartalniku (1960–2013) jako autor artykułu bądź autor cytowany najwięcej wskazań (296) osiąga Walery Pisarek. Obecność tego badacza najczęściej przejawia się w dwóch polach tematycznych: w sferze *organizatio* (50) i *lingua* (40)²⁴, poza tym zaś rozkład wyników w pozostałych ośmiu wyróżnionych sferach jest jednolity, co – zdaniem Płanety – świadczy o wszechstronności autora, jeśli chodzi o zakres podejmowanej problematyki (Płaneta 2016, s. 85).

Wśród najczęściej cytowanych artykułów (wg danych w bazie Google Scholar) były dwie prace Walerego Pisarka: „Współczesne słowa sztandarowe w Polsce i ich publiczność” z 1992 roku (15 razy – średnio 0,68 cytowań w roku) oraz „Wyobrażenia o polskich typach regionalnych” z 1975 roku (14 razy – średnio 0,36). „Na podstawie zagregowanych danych o cytowanych autorach można skonstruować listę najczęściej cytowanych autorów. Na jej czele znajduje się Walery Pisarek z liczbą 99 cytowań [...]” (Płaneta 2016, s. 85).

²² Należy pamiętać, że okres obserwacji w pracy P. Płanety nie obejmuje oczywiście dwóch ostatnich artykułów Walerego Pisarka opublikowanych w ostatnich latach życia Profesora.
²³ „Wielką piątkę” wszech czasów uzupełniają Sylwester Dziki (ok. 1,4 tys. wystąpień), Tomasz Goban-Klas (ok. 1,2 tys.), Paweł Dubiel (ok. 1,1 tys.) oraz Irena Tetelowska (0,8 tys.). Zob. Płaneta 2016, s. 43.

²⁴ Sfera *organizatio* skupia kategorie denotujące teksty poświęcone instytucjonalnemu rozwojowi OBP w ramach RSW oraz samego kwartalnika. Czynnikiem (*trans*)*lingua* reprezentuje rozprawy i artykuły poświęcone dyskursom i treściom medialnym. Cyt. za: Płaneta 2016, s. 87.

Uwagi końcowe

W artykule poddaliśmy analizie blisko 300 (dokładnie 287) tekstów opublikowanych przez Walerego Pisarka na łamach *Zeszytów Prasoznawczych* na przestrzeni niemal sześciu dekad (1960–2017). Co prawda, liczba ta stanowi jedynie niespełna 40% całości dorobku naukowego i publicystycznego tego autora²⁵, ale niewątpliwie publikacje na łamach *ZP* są reprezentatywne. Kwartalnik ten był swoistym zwierciadłem, w którym odbijały się zainteresowania naukowe Walerego Pisarka, w szczególności jeśli je umieścimy na osi czasu uwzględniającej węzłowe etapy kariery zawodowej i życiowej autora tych publikacji.

Walery Pisarek w ciągu swego pracowitego życia występował w wielu rolach, przez prawie pół wieku zajął się bezpośrednio z Ośrodkiem Badań Prasoznawczych i/lub *Zeszytami*. Gdy były to związki służbowe, publikacje w kwartalniku odzwierciedlały aktualny etap kariery i odgrywane w OBP czy *ZP* role społeczne. Stąd na wczesnym etapie rozwoju naukowego występował głównie w roli językoznawcy – badacza języka w prasie (mediach), by z biegiem czasu i wraz z przejściem nowych obowiązków szefa Ośrodka znacznie rozszerzać pole obserwacji na praktycznie cały obszar badań nad komunikowaniem społecznym (co widzieliśmy, śledząc pola badawcze wyróżnione na podstawie Lasswellowskiego „łańcucha komunikacyjnego”). W okresie uniwersyteckim OBP (po roku 1990) badacz ponownie wrócił do swoich językoznawczych fascynacji, rozwijając socjolingwistyczną koncepcję „słów sztandarowych” i publikując wyniki badań m.in. w *Zeszytach*. Dodajmy, że spora część artykułów drukowanych w *Zeszytach*, jak chociażby wymienione wcześniej prace o języku prasy oraz o mediach (zob. Pisarek 2007), zamieszczona została potem (już w XXI wieku) jako rozdziały w publikacjach książkowych.

Cechą charakterystyczną twórczości pisarskiej (w *ZP*) była równowaga pomiędzy tekstami o nastawieniu teoretycznym czy (rzadziej) metodologicznym a tekstami stanowiącymi prezentację wyników (własnych) badań empirycznych.

Jest Walery Pisarek autorem wielkiej liczby recenzji książek (90), w tym wielu fundamentalnych pozycji w literaturze światowej, a także omówień zawartości kilkunastu zagranicznych periodyków naukowych (zwłaszcza uprzyściplniał przez dwie dekady amerykański *Journalism Quarterly*). Jeśli dołożymy do tego ponad 30 sprawozdań z głównie zagranicznych kongresów i konferencji naukowych, ale także z własnych staży naukowych w światowych ośrodkach badawczych, można powiedzieć, iż ich autor zrobił wiele, by polskiemu czytelnikowi *Zeszytów* przybliżyć osiągnięcia światowego medioznawstwa (po części także językoznawstwa), zarówno jeśli chodzi o publikacje (mało dostępne w warunkach PRL), jak i dyskusje prowadzone na forum gremiów badaczy komunikowania masowego na wszystkich kontynentach.

25 Bibliografia prac z okresu 1951–2010 obejmowała 653 pozycje. Pełna bibliografia publikowana w tym numerze *Zeszytów Prasoznawczych* liczy ponad 790 pozycji (zob. Kolasa, Gałuszka 2019).

Bibliografia²⁶

- Bibliografia publikacji 1951–2010. (2011). W: Walery Pisarek. Doctor Honoris Causa Universitatis Silesiensis (s. 133–176). Katowice.
- Dziki S. (1981). *Zeszyty Prasoznawcze*. Bibliografia 1957–1979. Kraków.
- Filas R. (2016). *Zeszyty Prasoznawcze* a Ośrodek Badań Prasoznawczych. W: M. Kawka, R. Filas, P. Płaneta (red.). *Zeszyty Prasoznawcze*. Analiza zawartości (1957–2012): metody, tematy, autorzy (s. 15–30). Kraków.
- Filas R. (2016). Odkrywanie prasoznawstwa, czyli co i jak badać? W: M. Kawka, R. Filas, P. Płaneta (red.). *Zeszyty Prasoznawcze*. Analiza zawartości (1957–2012): metody, tematy, autorzy (s. 97–117). Kraków.
- Kawka M., Filas R., Płaneta P. (2016) (red.). *Zeszyty Prasoznawcze*. Analiza zawartości (1957–2012): metody, tematy, autorzy. Kraków.
- Kawka M. (2016). Językoznawcze oblicza prasoznawstwa. W: M. Kawka, R. Filas, P. Płaneta (red.). *Zeszyty Prasoznawcze*. Analiza zawartości (1957–2012): metody, tematy, autorzy (s. 191–216). Kraków.
- Kita M. (2019). Prasa – jego chleb powszedni. Walery Pisarek jako badacz języka prasy i kontynuacja jego dzieła. *Zeszyty Prasoznawcze*, nr 2, s. 137–152.
- Kolasa W.M., Gałuszka J. (2019). Dorobek naukowy i popularyzatorski Walerego Pisarka (studium bibliometryczno-dokumentacyjne). *Zeszyty Prasoznawcze*, nr 2, s. 33–86.
- Kołodziej J. (2019). Walerego Pisarka metoda badania słów i wyrażeń sztandarowych – klucz do zrozumienia zmian społecznej świadomości. *Zeszyty Prasoznawcze*, nr 2, s. 153–172.
- Pisarek W. (1983). Analiza zawartości prasy. Biblioteka Wiedzy o Prasie, seria A, t. 16, Kraków.
- Pisarek W. (2002). Polskie słowa sztandarowe i ich publiczność. Kraków.
- Płaneta P. (2016). Ewolucja zawartości *Zeszytów Prasoznawczych* w świetle wyników badań ilościowych. W: M. Kawka, R. Filas, P. Płaneta (red.). *Zeszyty Prasoznawcze*. Analiza zawartości (1957–2012): metody, tematy, autorzy (s. 31–96). Kraków.

STRESZCZENIE

Artykuł dotyczy około 300 publikacji Walerego Pisarka, które ukazały się na łamach *Zeszytów Prasoznawczych* w okresie ponad sześciu dekad (1960–2017). Przez większość tego czasu W. Pisarek był związany etatowo z Ośrodkiem Badań Prasoznawczych (1962–2001, będąc jego dyrektorem w latach 1969–2000) bądź też kierował redakcją tego periodyku (1991–2012). Autor, analizując rozprawy i artykuły, ale także recenzje, sprawozdania i inne materiały zamieszczane w *Zeszytach Prasoznawczych*, ukazuje rozwój naukowy i rozszerzające się z biegiem lat zainteresowania badawcze Profesora Pisarka. Aby prześledzić rozległość tych zainteresowań, ich tematyka została umieszczona na osi czasu wyznaczającej węzłowe etapy kariery naukowej i życiowej Profesora. Publikacje w *ZP* pozostawały bowiem dość ściśle skorelowane z jego

²⁶ Wszystkie przywoływane w tym tekście artykuły i materiały autorstwa Walerego Pisarka z *Zeszytów Prasoznawczych* są opatrzone rokiem wydania i numerem *ZP*. Dane bibliograficzne zawiera studium: Kolasa, Gałuszka (2019), przygotowane już po napisaniu mojego artykułu.

związkami z OBP i z *Zeszytami*. Gdy były to związki służbowe, publikacje w kwartalniku odzwierciedlały aktualny etap kariery i pełnione funkcje społeczne Profesora. Zaczynał od roli językoznawcy – badacza języka w prasie, by w czasach szefowania Ośrodkowi objąć naukowo praktycznie cały obszar badań nad komunikowaniem społecznym, a w okresie uniwersyteckim OBP – powrócił do socjolingwistyki (koncepcja „słów sztandarowych”). Cechą charakterystyczną publikacji w *Zeszytach* była równowaga pomiędzy tekstami o nastawieniu teoretycznym czy metodologicznym a pracami prezentującymi wyniki własnych badań empirycznych. Walery Pisarek przybliżał także polskiemu czytelnikowi literaturę światową (90 recenzji książek), omawiał zawartość zagranicznych periodyków naukowych, zwłaszcza amerykańskiego *Journalism Quarterly*, a wreszcie – przybliżał osiągnięcia światowego medioznawstwa (ponad 30 sprawozdań z zagranicznych kongresów i konferencji naukowych).

Słowa kluczowe: Walery Pisarek, kwartalnik *Zeszyty Prasoznawcze*, Ośrodek Badań Prasoznawczych w Krakowie, badania nad mediami, komunikowanie społeczne, językoznawstwo, język prasy